

Anadolu Selçuklulari

Prof. Dr. Ali ÖNGÜL

ÇAMLICA

İstanbul 2018

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
AÜEFD.	: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFD.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bk.	: Bakınız
BSİT	: Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi
çvr.	: çeviren
DGBİT	: Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİFM	: Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası
EI.	: Encyclopaedia of Islâm
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
hş.	: Hicrî-şemsî
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
İTED	: İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi
Krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphane
m.	: Milâdî
mad.	: Madde
MKD	: Millî Kültür Dergisi
MTM	: Millî Tetebbular Mecmuası
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
SAD	: Selçuklu Araştırmaları Dergisi
str.	: Satır
sy.	: Sayı
ŞM	: Şarkiyat Mecmuası

- TAD : Tarih Arş. Dergisi (Ankara Ü. Dil ve Tarih-Cografya Fak.)
TD : Tarih Dergisi
TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK : Türk Dil Kurumu
TED : Tarih Enstitüsü Dergisi
THİTM : Türk Hukuk ve İktisat Tar. Mec. (İst. Üniv. Türkiyat Enst.)
TK : Türk Kültürü
TM : Türkiyat Mecmuası
TOEM : Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
trc. : Tercüme
Trç. : Türkçe
TSD : Tarih Semineri Dergisi (İst. Ü. Ed. Fak.)
TSMK : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTEM : Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
TTK : Türk Tarih Kurumu
v.d. : ve devamı
vr. : Varak
v.s. : ve saire
yk. : Yaprak
Yay. : Yayınlayan
YAD. : Yıllık Araştırmalar Der.
(Ank. Ü. İlâhiyat Fak. Türk ve İslâm Sanatları Enst.)
VD : Vakıflar Dergisi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....XV

ANADOLU SELÇUKLULARI (1075-1308)

1. SÜLEYMANŞAH (1075-1086)

Devletin Kuruluşu.....	1
Mansûr'un Bertaraf Edilmesi (1080).....	7
Bizans'la Anlaşma Yapılması (Haziran 1081).....	8
Süleymanşah'ın İznik'te Devletini Kurduğu Sırada Anadolu'daki Siyasî Durum.....	9
Süleymanşah'ın Güneydoğu Anadolu'daki Fetihleri.....	10
a) Çukurova (Kilikya)'nın Fethi (1082-1083).....	10
b) Antakya'nın Fethi (12 Aralık 1084).....	11
Süleymanşah'ın Müslim ile Savaşı (20 Haziran 1085).....	13
Süleymanşah'ın Tutuş ile Savaşı ve Ölümü (4 Haziran 1086).....	16
Ebu'l-Kasım'ın Yönetimi (1085-1092).....	19
Çaka ve Tanrıbermiş'in Beylikleri (1081-1095).....	23

2. SULTAN I. KILIÇ ARSLAN (1092-1107)

Kılıç Arslan'ın Bizans'a Karşı Seferi.....	27
Çaka Bey'in Bertaraf Edilmesi (1095).....	28
Haçlı Seferlerinin Başlaması (1096).....	30
Haçlıların Urfa'ya Hâkim olması (10 Mart 1098).....	35
Haçlıların Antakya'ya Hâkim Olması (3 Haziran 1098).....	36
Haçlıların Kudüs'e Hâkim Olması (15 Temmuz 1099).....	41
Gümüştakin'in Malatya'yı Kuşatması 491 (1098).....	42

1101 Yılı Haçlı Seferleri.....	43
Gümüştekin'in Malatya'yı Zaptı (18 Eylül 1101).....	44
Kılıç Arslan'ın Gümüştekin'le Bozuşması ve Savaşı (Ağustos 1103).....	46
Kılıç Arslan'ın Malatya'yı Ele Geçirmesi (2 Eylül 1105).....	47
Kılıç Arslan'ın Musul'a Hâkim Olması (22 Mart 1107).....	48
Kılıç Arslan'ın Çavlı ile Savaşı ve Ölümü (13 Haziran 1107).....	50

3. SULTAN ŞAHİNŞAH (1110-1116)

Bizans'a Karşı Seferler.....	55
a) Bizans'a Karşı Birinci Sefer (1110).....	55
b) Bizans'a Karşı İkinci Sefer (1113).....	56
Bizans İmparatorunun Alaşehir Seferi (1116).....	57

4. SULTAN I. İZZEDDİN MESUD (1116-1155)

Bizans İmparatoru Ioannes'in Denizli'yi Ele Geçirmesi (1119).....	59
İmparator Ioannes'in Uluborlu'yu ve Antalya Yörelerinde Bazı Yerleri Ele Geçirmesi (1120).....	60
Anadolu'da Üstünlüğün Dânişmendliler'e Geçmesi ve Emîr Gazi'nin Malatya'yı Alması (10 Aralık 1124).....	61
Sultan Mesud - Melik Arap Mücadelesi (1125-1127).....	62
Anadolu'da Üstünlüğün Yeniden Selçuklular'a Geçmesi (1143).....	65
Bizans İmparatoru Manuel'in Batı Anadolu Seferi ve Konya Üzerine Yürüyüp Kuşatması (1146-1147).....	67
İkinci Haçlı Seferi (1147-1148).....	69
Güneydoğu Anadolu'daki Haçlılar Üzerine Seferler (1149-1151).....	75
Dânişmendlilerin İtaat Altına Alınması (1152).....	77
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Seferler.....	78
a) Ermeniler Üzerine Birinci Sefer (1153).....	78
b) Ermeniler Üzerine İkinci Sefer (1154).....	79
Sultan I. İzzeddin Mesud'un Ölümü ve Kişiliği 550 (1155).....	81

5. SULTAN II. İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN (1155-1192)

Musul Atabegi Nureddin Mahmud ile Anlaşmazlık (1157).....	85
---	----

Sultan Kılıç Arslan'a Karşı Yapılan İttifaklar (1159).....	86
Nureddin Mahmud ile Rekabet ve Dânişmendlilerin	
Sivas Kolunun Ortadan Kaldırılması (1163-1175).....	89
Miryokefalon (Myriocephalon: Kumdanlı)	
Meydan Savaşı (17 Eylül 1176).....	92
Kılıç Arslan'ın Malatya'yı Alması ve Dânişmendlilerin	
Bu Koluna da Son Vermesi (25 Ekim 1178).....	96
Selçuklu - Eyyubî İlişkileri (1179-1180).....	96
Bizans'a Karşı Yeni Fetihler ve Türkmen Göçleri (1177-1185).....	99
Kılıç Arslan'ın Ülkeyi Ogulları Arasında Bölüştürmesi (1186).....	100
Üçüncü Haçlı Seferi (1189-1192).....	102
Sultan II. İzzeddin Kılıç Arslan'ın Son Yılları	
Ölümü ve Kişiliği (26 Ağustos 1192).....	107

6. SULTAN I. GIYÂSEDDİN KEYHUSREV

(İlk saltanatı) (1192-1196)

Bizans'a Karşı Batı Anadolu'ya Sefer (1196).....	111
--	-----

7. SULTAN II. RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH (1196-1204)

Bizans ile Yeni Bir Anlaşma Yapılması (1197).....	115
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Sefer (1199).....	116
Malatya'nın İlhakı (Haziran-Temmuz 1201).....	116
Saltuklu İli (Beyliği)'nin İlhakı (25 Haziran 1202).....	117
Gürcistan Seferi (23 Temmuz 1202).....	119
Selçuklu Kudretinin Yayılması (1202-1203).....	122
Ankara'nın İlhakı 600 (1203/1204).....	122
Sultan II. Rükneddin Süleymanşah'ın	
Ölümü ve işiliği (6 Temmuz 1204).....	123

8. SULTAN III. İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN

(Temmuz 1204-Şubat 1205)

Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev (İkinci Saltanatı) (1205-1211).....	127
--	-----

Karadeniz Sahillerinde Yerleşen Komnenoslar Üzerine Sefer ve Samsun'un Kurtuluşu 602 (1205/1206).....	131
Antalya'nın Fethi (5 Mart 1207).....	133
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Sefer 605 (1208/1209).....	135
Alaşehir Savaşı ve Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Ölümü (7 Haziran 1211).....	137

9. SULTAN I. İZZEDDİN KEYKÂVUS (1211-1220)

Alâeddin Keykubâd'ın, Kardeşi Sultan İzzeddin Keykâvus'u Kayseri'de Kuşatması (1211).....	141
İzzeddin Keykâvus'un, Kardeşi Alâeddin Keykubâd'ı Ankara Kalesi'nde Kuşatması 609 (1212-1213).....	144
Kıbrıs Kralı ve Venedikliler ile Ticarî Anlaşmalar (Ocak 1214).....	145
Sinop'un Fethi (2 Kasım 1214).....	146
Antalya'nın Geri Alınması (22 Ocak 1216).....	148
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Seferler.....	149
a) Ermeniler Üzerine Birinci Sefer (1216).....	149
b) Ermeniler Üzerine İkinci Sefer (1216).....	149
Eyyubîler ile İlişkiler ve Halep Seferi (1218).....	152
Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un Ölümü ve Kişiliği (Ocak 1220).....	157

10. SULTAN I. ALÂEDDİN KEYKUBÂD (1220-1237)

Moğollara Karşı Alınan Tedbirler:	
Hudut Kalelerinin ve Şehir Surlarının Tahkimi 618 (1221).....	162
Alanya (Alâiye, Kalonoros)'nın Fethi 618 (1221).....	163
Halife Nâsır Li-dinillah'ın Sultandan Asker İstemesi 619 (1222/1223).....	166
Sultan ile Emîrlere Arasında Mücadele ve Bazı Emîrlere Bertaraf Edilmesi (5 Haziran 1223).....	167
Ermeniler ve Haçlılara Karşı Seferler 622 (1225).....	170
Kırım (Suğdak) Seferi 622 (1225).....	173

Artuklular Üzerine Sefer: Adıyaman, Kahta ve Çemişkezek Kalelerinin Alınması (Ağustos 1226).....	175
Mengüçüklü İli (Erzincan-Kemah)'nin İlhakı (10 Kasım 1228).....	177
Trabzon Rumlarına Karşı Sefer 625 (1228).....	182
Yassıçimen Meydan Savaşı (10 Ağustos 1230).....	184
Erzurum'un İlhakı (Ağustos 1230).....	189
Moğollara Karşı Tedbirler ve Gürcistan Seferi (1232).....	190
Ahlat ve Çevresinin Alınması (1232).....	191
Harezm Beylerinin Selçuklu Devleti'nin Hizmetine Girmeleri.....	192
Eyyubîler ile Savaşlar (1234-1235).....	193
Moğol Hanı Oktay (Ögedey) Kaan'dan Elçi Gelmesi (1236).....	198
Sultan Alâeddin Keykubâd'ın Ölümü ve Kişiliği (31 Mayıs 1237).....	201

11. SULTAN II. GİYÂSEDDİN KEYHUSREV (1237-1246)

Sa'deddin Köpek'in Tahakkümü (1237-1238).....	208
Harezmlilerin Ülkeden Ayrılmaları (1237).....	208
Sümeysat (Samsat) ve Çevresindeki Kalelerin Alınması (Haziran-Temmuz 1238).....	211
Sa'deddin Köpek'in Öldürülmesi 635 (1238).....	212
Harezmlilerin Geri Çağırılması (1240).....	215
Âmid (Diyarbakir) ve Çevresinin Alınması (1240).....	216
Babaîler İsyanı (1240).....	218
Meyyâfârikîn (Silvan)'in Kuşatılması 639 (1241/1242).....	223
Moğolların Erzurum'u İşgali ve Tahribi 640 (1242).....	224
Kösedağ Savaşı (4 Temmuz 1243).....	227
Sivas'ın Moğollara Teslimi 641 (1243).....	233
Kayseri'nin Zaptı ve Tahribi 641 (1243/1244).....	234
Moğollar ile Barış Yapılması 642 (1244/1245).....	237
Batu Han'ın Anlaşmayı Onaylaması (1245).....	240
Çukurova'daki Ermeniler Üzerine Sefer (1245).....	241
Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Ölümü (Ocak 1246).....	243

12. SULTAN II. İZZEDDİN KEYKÂVUS (1246-1249)

II. İzzeddin Keykâvus

IV. Rükneddin Kılıç Arslan

II. Alâeddin Keykubâd (1249-1254).....	248
Sultan II. İzzeddin Keykâvus (1254-1256).....	252
Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1256-1257).....	255
II. İzzeddin Keykâvus IV. Rükneddin Kılıç Arslan (1257-1262).....	257
Sultan Baybars - Berke Han İttifakı (1262).....	263

13. SULTAN IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN (1262-1266)

Türkmenlerle Mücadele ve

Beyliklerin Kurulmağa Başlaması (1262).....	267
Denizli (Lâdik) Beyliğinin Kuruluşu (1262).....	268
Karaman Oğulları Beyliğinin Kuruluşu (1262).....	269
Muîneddin Süleyman Pervâne ve Hâkimiyeti (1262-1277).....	271
Sinop'un Geri Alınması 664 (1265/1266).....	274
Sultan Kılıç Arslan ile	
Süleyman Pervâne Arasında Gerginlik 664 (1266).....	276
Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Öldürülmesi (Ağustos 1266).....	276

14. SULTAN III. GİYÂSEDDİN KEYHUSREV (1266-1284)

Memlûk Sultanı Baybars ile İlişkiler (1273-1276).....	281
Hatir oğlu Emîr Şerefeddin'in İsyanı 675 (1276).....	283
Memlûk Sultanı Baybars'ın Anadolu Seferi (Nisan 1277).....	286
Abaka Han'ın İntikamı ve Selçuklu Devleti'ne El Koyması (1277).....	291
Muîneddin Süleyman Pervâne'nin	
Yargılanıp Öldürülmesi (2 Ağustos 1277).....	293
Karaman Oğullarının İsyanı ve	
Alâeddin Siyâvüş (Cimri) Olayı (1277-1278).....	297
Sultan III. Gıyâseddin Keyhusrev'in	
Hal'i ve Öldürülmesi (1 Mart 1284).....	303

15. SULTAN II. GİYÂSEDDİN MESUD

(I. defa 1284-1296)

Sahib Ata Fahreddin Ali'nin Ölümü (22 Kasım 1288)	307
Türkmen Ayaklanmaları ve Onlarla Mücadeleler (1291-1292)	310
Moğol Şehzâdeleri Toğaçar ile Baltu'nun Han'a İşyanları ve Çatışmaları (1296)	314
Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un Saltanattan Azli ve Hemedan'a Sürülmesi (1296)	317

16. SULTAN III. ALÂEDDİN KEYKUBÂD (1298-1302)

Moğol Şehzâdesi Sülemiş'in İşyanı (1299)	319
Maliyecilerin Halkı Soygunları (1299)	321
Müçîreddin Emîrşah'ın Âsâyışı Sağlama Çabaları (1299)	322
Sultan III. Alâeddin Keykubâd'ın Saltanattan Azli (1302)	325

SULTAN II. GİYÂSEDDİN MESUD

(II. defa 1302-1308)

Sultan Gıyâseddin Mesud'un Ölümü ve Selçuklu Hânedanının Sona Ermesi 708 (1308/1309)	327
BİBLİYOGRAFYA	331
ANADOLU SELÇUKLU SULTANLARI	366
HÂNEBAN ŞECERESİ	367
DİZİN	369
FOTOĞRAFLAR	387

Ö N S Ö Z

Türkler, İlk çağlardan başlayarak Ortaçağların sonlarına kadar, Orta Asya'dan Uzak Doğu, Hindistan, Orta Avrupa, Balkanlar ve Orta Doğu yönünde birçok göç ve fetih hareketlerinde bulunmuşlar; ana yurttan ve gittikleri yerlerde pek çok devlet kurmuşlardır. Türklerin dünya üzerinde bu yayılış ve hâkimiyet hareketlerini dört büyük ana devre ayırmak mümkündür. İslâm'dan önce Hun İmparatorluğu ve Göktürk Kaanlığı, İslâm'dan sonra Selçuklu ve Osmanlı Devleti. İlk iki devir, Orta Asya'da Türk nüfusu kaynak ve kuvvetini meydana getirmekte ve dünya tarihinde de önemli bir rol oynamakla beraber bu devirlerin Türkistan dışında vuku bulmuş yayılma ve tesirleri asırların derinliklerine gömülmüş ve zamanla izleri kaybolmuştur. Buna mukabil Selçuklu ve Osmanlı devirleri Türk ve İslâm tarihinde önemli bir yer teşkil eder. Türk ve dünya tarihinde büyük bir kudret ve hayatiyetin temsilcileri olarak cihânşümül ve millî tesirleri günümüze kadar devam eder.

İslâm'dan öncesi, birinci ve ikinci devirde Orta Asya'dan Hazar ve Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar ve Orta Avrupa'ya kadar yapılan Türk göçlerinde bu ülkeler Türk kavimlerinin yurdu haline gelmiş ise de buralarda bir takım tarihî hâtıra ve izlerden başka bir şey kalmamıştır. Buna mukabil son iki devrin büyük kudret ve tesirleri asırlarca devam edip zamanımıza kadar gelmiştir. Müslüman Oğuzlar, Selçuklular idâresinde, İslâm ülkelerine ve Anadolu'ya doğru güneyden göç ederlerken Şamânî Peçenek, Uz (Oğuz) ve Kıpçaklar (Kuman) da kuzey yolu ile Balkanlar'a kadar ilerliyorlardı. Hemen hemen aynı, kesafetle vuku bulan bu iki Türk göçünün, birincisi yeni bir devrin ve hayatiyetin başlangıcı, millî birlik ve şuurun âmili olmuş, fakat bu manevî unsurlardan mahrum kalan ikincisi ise dağılmış, tesirsiz kalmış, birbirleri veya Hıristiyan komşuları tarafından eritilmiş ve tarihe karışmıştır. Nitekim Altın Ordu Devleti'nin kuvveti ve dayanağı da Oğuz ba-

kiyeleri, Bulgarlar'ın ve son olarak da Kıpçaklar'ın İslâmlaşması sayesinde mümkün olmuştur. Kırım, Kazan ve İdil-Ural Türklüğü de bu suretle varlığını sürdürmüştür. Bununla beraber güney yolu ve Anadolu'da karşılaşılan fetih zorlukları ne kadar ağır ise Jeopolitik imkanlar da kuzeye nazaran o derece müsait idi.

Selçuklular tarihi bu devirlerden üçüncüsünü teşkil etmektedir. Selçuklular, kuzeydeki Oğuz Yabgu Devleti'nin başkenti Yenikent'ten ayrılıp güneydeki Cend'e geldiklerinde doğuda Samânîler, Karahanlılar ve Gazneliler; batıda Bizans Devleti ve Mısır Fatımî Halifeliği; güneyde ise Abbasî Halifeliği ve Büveyhî Devleti bulunuyordu. Cend'de bir beylik kurarak bölgede önemli bir güç haline gelen Selçuklular, bu sıralarda Gazneliler'e karşı savaşan Samanîler'in daveti üzerine Mâverâünnehir'e gelerek Karahanlı saldırılarına karşı Samaniler'e yardım ettiler. Ancak Selçuklular'ın yardımına rağmen Samanî Devleti yıkılmaktan kurtulamadı (1005). Samanî Devleti'nin yıkılmasından sonra Mâverâünnehir'de bir süre daha kalan Selçuklular kendilerine daha güvenilir bir yurt bulmak amacıyla buradan ayrılıp Horasan'a geçtiler. Burada Gazneliler'le yapılan mücadeleler sonucu Dandanakan zaferinden sonra (1040) Büyük Selçuklu Devleti resmen kurulmuş oldu. Selçuklular iki esas kola ayrılıp Selçuk'un oğlu Mikhâil'in neslinden gelen Büyük Selçuklular (1040-1157) ile, Irak (1118-1194), Kirman (1048-1187) ve Suriye Selçukluları (1079-1118) birinci kolu, Selçuk'un oğlu Arslan (İsrail) Yabgu'nun neslinden gelen Anadolu Selçukluları (1075-1308) ise ikinci kolu teşkil eder. Selçuklular böylece iki esas kol olmak üzere beş tali kol halinde hüküm sürdüler. Biz bu çalışmamızda Anadolu Selçuklularını ele aldık. Eserin faydalı olacağını ümit eder basımında emeği geçen Çamlıca İlim, Kültür ve Tarih Araştırmaları Merkezi Uzmanlarına ve Çamlıca Basın Yayın mensuplarına teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ali ÖNGÜL